

УДК 338.24:37.014.54(477):378.112

О.О. Романовський

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Статтю присвячено вивченню проблем інноваційного розвитку вищої освіти, впровадженню інновацій в освітню діяльність, сутності інноваційного підприємництва у сфері вищої освіти, академічного підприємництва, місцю і ролі підприємницьких університетів у сучасному суспільстві, розвитку інноваційної діяльності у сфері вищої освіти провідних зарубіжних країн, впливу академічного підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства.

The work is dedicated to the study of problems of innovative development of higher education, innovation in educational activities, problems of innovative entrepreneurship in higher education and academic entrepreneurship, place and role of entrepreneurial universities in modern society, development of leading foreign countries innovation in higher education, impact of academic entrepreneurship in socio-economic development of society.

The innovative entrepreneurship in the university system of higher education, academic capitalism and university entrepreneurship are defined as economic categories. Their irreversibility and consistent pattern, based on market-driven changes in the academic activities of the company are proved. The characteristic features of the university entrepreneurship associated with the capitalization and commercialization of intellectual products – new knowledge, technologies and methods of teaching and training of human resources are revealed. The new roles of universities in modern society are studied. Analysis of scientific thought, professional research, public attitudes towards universities and higher education systems as a whole gives the background to determine the important roles and missions of a modern university. In the knowledge based economy society universities are the engines of economic development: they stimulate local economies, creating economic benefits for their community through the development of local procurement, investment in local real estate and the economy, the costs of students and teachers in the area.

Keywords: innovative development of higher education; innovative academic entrepreneurship; entrepreneurial universities; socio-economic development of society.

Ключові слова: інноваційний розвиток сфери вищої освіти, інноваційне академічне підприємництво, підприємницькі університети, соціально-економічний розвиток суспільства.

Key words: innovative development of higher education, innovative academic entrepreneurship, entrepreneurial universities, socio-economic development of society.

Забезпечення стабільного прискорення соціально-економічного розвитку країни є головним завданням для усіх урядів і народів світу. Він є саме тим показником, що відображує тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни, а головними чинниками, що впливають на його позитивну динаміку, є впровадження інновацій та розвиток усіх форм і типів підприємництва. Усі економічно розвинені країни світу впроваджують нові знання, стимулюють і підтримують мале і середнє підприємництво, що сприяє їхньому інноваційному розвитку, підвищенню якості та конкурентоспроможності виробленої продукції (послуг), а також рівня життя населення.

Перспектива розбудови в Україні суспільства знань з інноваційно-орієнтованим типом економіки вимагає глибокого реформування гуманітарної сфери народного

господарства, інноваційного розвитку системи вищої освіти, науки та науково-технічної діяльності. Це має здійснюватися на основі розумного поєднання кращого зарубіжного досвіду з національними традиціями. Зважаючи на пріоритетність державної політики інноваційного розвитку сфери вищої освіти, впровадження інноваційного підприємництва різних типів та організаційно-правових форм, підґрунтям економічних реформ і головним важелем у новій моделі вітчизняної економіки в умовах її реформування та післякризового відновлення є активізація всіх видів підприємництва як інтегрального соціально-економічного процесу. Прискорений розвиток національної вищої освіти, науки, інноваційних технологій та інноваційного підприємництва є особливо актуальним у період пошуку нових економічних моделей і стратегій, що сприятимуть прискореному розвитку вітчизняної економічної системи.

Важливим є подальше удосконалення інституційного середовища для здійснення інноваційної діяльності в Україні, а також розкриття та реалізація підприємницького потенціалу нації як основного інституційного ресурсу розвитку ринкової економіки, досягнення більш високої конкурентоспроможності та підвищення соціальних стандартів.

Одним із дієвих механізмів інноваційного розвитку сфери вищої освіти, прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної промисловості слід розглядати інноваційне академічне або університетське підприємство, яке у високорозвинених країнах світу вважається прискорювачем економічного зростання націй.

Глобалізація економіки, стрімке розповсюдження ринкових відносин в усіх сферах і галузях людської діяльності, поширення впливу бізнесу і приватного капіталу на всі сфери суспільного життя, комерціалізація гуманітарних галузей суспільства і, насамперед, наукової діяльності та вищої освіти призвели до виникнення у 1980-х роках феномену «академічного капіталізму». Комерціалізація результатів науково-дослідницької та освітньої діяльності провідних дослідницьких університетів [1–3], поява й поширення підприємницьких університетів [4], університетів-підприємств [5] і університетських підприємств із комерціалізації результатів наукових досліджень [6] сприяли прискоренню економічного розвитку багатьох країн світу. У США і деяких інших державах відбулося успішне перетворення (трансформація) великих дослідницьких університетів у підприємницькі ВНЗ, в Австралії підприємницькі університети поступово перетворилися в університети-підприємства, а досвід Кембриджського підприємства з комерціалізації результатів науково-технічної і винахідницької діяльності професорів і науково-технічного персоналу університету Кембриджа просто вражають [7]. Сьогодні провідні дослідницькі підприємницькі ВНЗ світу вже значною мірою впливають на соціально-економічний розвиток суспільства, їхній внесок у національні ВВП є досить відчутним [8–11].

Питання економічного та інноваційного розвитку вищої освіти, впровадження інновацій в освітню діяльність вивчав Джилл Джонс [16], проблеми інноваційного підприємництва у сфері вищої освіти, академічного підприємництва, місця і ролі підприємницьких університетів у сучасному суспільстві розглянуто у працях Іцковича Г. [12], Кларка Б.Р. [13–15], Лестера Р.К. [17].

На жаль, у вітчизняній науці недостатньо вивченими є проблеми як інноваційного академічного (або університетського) підприємництва, так і впливу підприємни-

цтва у сфері вищої освіти на соціально-економічний розвиток суспільства. Не досить дослідженими залишаються економічні аспекти інноваційного розвитку вищої освіти, напрями інноваційних перетворень і засоби їх здійснення. Це негативно позначається на процесах реформування і розвитку всієї системи вищої освіти.

Актуальність теми полягає в тому, що кардинальне покращення діяльності Єдиного народногосподарського комплексу (ЄНГК), забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку може здійснюватися за умови цілеспрямованих системних трансформацій освітньо-наукової галузі на основі прискореного інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки. Досвід економічно розвинених країн доводить суспільну користь і ефективність інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки, вплив інноваційної діяльності ВНЗ і наукових установ на соціально-економічне зростання націй. Одним із дієвих механізмів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки, економічного росту країни, підвищення конкурентоспроможності національної промисловості слід розглядати інноваційне академічне (університетське) підприємництво, яке у високорозвинених країнах світу цілком слушно вважається *прискорювачем економічного зростання націй*.

Мета дослідження – розроблення теоретико-методологічних засад інноваційного розвитку системи вищої освіти на основі університетського підприємництва та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення державної політики актуалізації ролі вищої освіти в інноваційному розвитку національної економіки. У тому числі: розкрити економічну сутність інноваційного розвитку сфери вищої освіти; дослідити «академічний капіталізм» та «університетське підприємництво» в якості чинників інноваційних змін у сфері вищої школи; узагальнити концептуально-методологічні основи інноваційної підприємницької діяльності вищих навчальних закладів в країнах світу; визначити роль університетів в інноваційному розвитку вищої освіти та економіки в цілому; охарактеризувати сутність та інструментарій державної політики підтримки та стимулювання розвитку підприємницької освітньої діяльності; ідентифікувати напрями впливу академічного (університетського) підприємництва на прискорений розвиток суспільства знань; довести ефективність впровадження академічного підприємництва та інкубаторів інновацій; узагальнити підходи та охарактеризувати складові системи управління інноваційною діяльністю університетів; виявити та систематизувати особливості, переваги та недоліки прибуткових та неприбуткових, відкритих і закритих освітніх корпорацій; оцінити вигоди від інвестицій в освіту з точки зору торговельного балансу та сукупного народногосподарського ефекту; запропонувати шляхи подальшого інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Для аналізу та осмислення змісту й особливих характеристик інноваційного розвитку сфери вищої освіти на основі нового явища – університетського (академічного) підприємництва, як економічної категорії в системі соціально-економічних зв'язків і відносин цілісної економічної системи сучасного суспільства знань, використано діалектичний підхід. Метод абстрагування, системно-структурні та теоретико-інформаційні методи використані при дослідженні умов формування університетського (академічного) підприємництва, особливостей і сутності університетської підприємницької діяльності та її впливу на фінансову стабільність ВНЗ, регіональне та національне економічне зростання, а також на конкурентоспроможність економік країн. Для формування цілісної кінцевої картини щодо позитивних і негативних рис академічного

капіталізму та проникнення ринкових механізмів у суто академічну діяльність ВНЗ застосовано прийоми аналізу загального та узагальнення часткового. При розробленні архітектури і концепції різноманітних моделей сучасних інноваційних підприємницьких університетів, моделей показників підприємницької діяльності ВНЗ, інфраструктури розвитку і підтримки інноваційних проектів у дослідницькому підприємницько-орієнтованому ВНЗ, а також показників очікуваного нового (поточного щорічного) та довготермінового (за декілька років) народногосподарського ефекту від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки використано методи аналізу, синтезу та моделювання.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, офіційні публікації міжнародних організацій, експертні оцінки рейтингових агентств, монографічна література, матеріали наукових конференцій, вітчизняні та зарубіжні публікації, електронні ресурси мережі Інтернет тощо.

Для прискорення темпів економічного зростання української економіки надзвичайно важливими і актуальними є розробка і впровадження інноваційних форм підприємництва. Так, у Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» [20] підкреслено *пріоритетність державної політики розвитку підприємництва всіх розмірів та організаційно-правових форм*. Також зазначено, що «сприяння розвитку національного підприємництва, у тому числі малого та середнього, є стрижнем економічних реформ» [20, с. 43], а «головне місце в новій моделі вітчизняної економіки в умовах післякризового відновлення має належати *активізації підприємництва як інтегрального соціально-економічного процесу, розбудові ефективних підприємницьких стратегій*» [20, с. 46]. У Посланні наголошено, що «розвиток національного підприємництва є особливо актуальним у період пошуку нових економічних моделей і стратегій, що сприятимуть посиленню стійкості та формуванню джерел розвитку національної економічної системи» [20, с. 47], що важливими завданнями є «удосконалення інституційного середовища щодо здійснення *інноваційної діяльності в Україні*» [20, с. 71], а також «розкриття та реалізація *підприємницького потенціалу нації як основного інституційного ресурсу розвитку ринкової економіки*». Далі підкреслено, що «*поліпшення бізнес-клімату є одним із ключів до розкриття підприємницького потенціалу України, досягнення більш високої конкурентоспроможності та підвищення соціальних стандартів*» [20, с. 71–72], що «джерелом зростання продуктивності праці у світі дедалі більше стають *інновації* у широкому сенсі (оптимізація виробничих процесів, інтеграція у виробництво нових технологій, виробів, видів послуг), а адекватне вимогам часу *інноваційне середовище* є можливим лише за умови високого рівня розвитку освітньо-наукової системи. Тому реформування освітньої системи України є на сьогодні першочерговим завданням. Серед ключових напрямів такого реформування є, передусім, *приведення освіти у відповідність до запитів економіки, інтеграція в єдиний європейський освітній простір, посилення дослідницького та інноваційного компонентів*» [20, с. 163–164], утворення «для наукових колективів можливості створення підприємств у спрощеному порядку для *комерціалізації результатів наукової діяльності* з урахуванням інтересів держави, відповідних наукових чи навчальних установ», «посилення дослідницького та *інноваційного* компонентів в українській освіті» [20, с. 166].

Також зазначено, що «Перспектива розбудови в Україні *суспільства знань* вимагає глибокого реформування освітньо-виховної сфери, що має здійснюватися на основі розумного поєднання *кращого зарубіжного досвіду* з національними традиціями» [20, с. 164].

Важливими механізмами розв'язання поставлених завдань є посилення вищих навчальних закладів, які поряд із власне освітньою активно займаються науково-дослідною та *інноваційною* діяльністю, — дослідницьких університетів.

У цьому аспекті *головними завданнями дослідницьких ВНЗ* і наукових установ будь-якої країни світу є генерація (продукування) нових знань, розробка та прискорене впровадження сучасних інноваційних технологій, методів і методик для прискорення економічного зростання держави. Основними чинниками, що впливають на отримання бажаних результатів, є ефективність такої діяльності та стабільне зростання обсягів підприємницької діяльності, поширення малого і середнього бізнесів, утворення нових стартових (стартап) компаній і їхній подальший розвиток; якість науково-дослідницької і проектно-конструкторської діяльності ВНЗ і науково-дослідницьких установ зі створення нових знань і інноваційних технологій; швидкість трансферу (розповсюдження і впровадження) цих нових знань та інноваційних технологій, створення спін-офф (спін-аут) підприємств; продуктивність співпраці тріади «ВНЗ (наукові установи) — промисловість (підприємства, бізнес) — держава» — за моделлю «потрійної спіралі» Г. Іцковіца; державна та суспільна підтримка підприємництва як альтернативної (до корпоративного бізнесу) форми економічного розвитку суспільства.

З огляду на необхідність формування інноваційної конкурентоспроможної економіки особливої уваги потребує модернізація вищої освіти, яка готує найбільш кваліфіковані кадри. У цьому аспекті багато претензій передусім до якості навчання та наукових досліджень у системі вищої освіти. Саме на випусників ВНЗ найбільше нарікань від роботодавців. Дійсно, в Україні частка дорослого населення віком 25 років і старші, яке формально має вищу освіту, складає 38 %, що більше, ніж у Німеччині та Франції (по 24 %), Японії (30 %), Швейцарії (33 %), Великій Британії (34 %), однак продуктивність суспільної праці у п'ять—сім разів менша, порівняно із цими розвиненими країнами. Громадян також здебільшого не влаштовує якість фахової підготовки у вітчизняній вищій школі, адже вона не гарантує їм працевлаштування за фахом і гідну заробітну плату [21, с. 167].

І на міжнародній арені українські ВНЗ, які мають значний потенціал, поки що не здобули належного визнання. Молодь України, а також зарубіжних країн (насамперед — західних) не дуже прагне здобувати вищу освіту в навчальних закладах нашої країни. Також майже незадовільно використовується наявний потенціал вітчизняних наукових установ академічної і галузевої приналежності [21, с. 167].

Законодавчо закріпленою невід'ємною функцією вищої школи має стати наукова й науково-технічна діяльність. Нині її частка за обсягами фінансування у середньому складає лише 3 % від видатків на утримання вищих навчальних закладів (у ВНЗ країн Організації Економічного Співробітництва і Розвитку цей показник складає 25—30%). Як наслідок, інтегральний внесок вищої школи у виконання наукових і науково-технічних робіт у країні за параметрами фінансування складає лише 6,3 %. Все це дисонує з тим, що до роботи у вищій школі залучено 80 % кандидатів і 90 % докторів наук, наявних в Україні. Вищі навчальні заклади мають реально стати провідними центрами

освіти, досліджень, інновацій. Адже вітчизняні університети, академії, інститути мають забезпечувати економіку насамперед фахівцями розвитку й інновацій, спроможними сприяти технологічному переозброєнню виробництва, підвищенню продуктивності суспільної праці [21, с. 168].

Наука в сучасному світі загалом і в Україні зокрема характеризується комплексністю та багатовимірністю, відіграючи важливу роль в економічній, соціальній і гуманітарній сферах. Виконання пріоритетних завдань інноваційного суспільного та державного розвитку, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки є можливими лише за умови максимального використання й оновлення науково-технологічного та освітнього потенціалу. У світовому масштабі інновації дедалі більше стають джерелом зростання продуктивності праці. Так, зростання ВВП за рахунок упровадження нових технологій у передових країнах досягає показника 90 %, а інвестиції дають значно вищі результати за наявності висококваліфікованих працівників і сучасної технологічної бази. Модернізація вітчизняної освітньо-наукової системи вимагає системної роботи за кількома основними напрямками [21, с. 168–169]. У тому числі – посилення ступеня інтеграції науки з вищою освітою. Сучасні навчально-дослідницькі центри здатні дієво сприяти виконанню ще одного актуального для вітчизняної освітньо-наукової системи завдання – зближення науки й вищої освіти із перспективою адекватного поєднання наукової та освітньої діяльності в українських дослідницьких університетах. Такі інноваційні навчально-дослідницькі центри мають залучати до роботи і фахівців відповідних науково-дослідних установ, і провідних науковців, які працюють в університетах, аспірантів і студентів. Перспективним напрямом інтеграції науки та освіти є також реорганізація окремих відомчих наукових установ, що спеціалізуються на здійсненні прикладних досліджень, та їх приєднання до університетів. Для інтенсифікації процесу зближення науки й вищої освіти доцільною є також більш тісна інтеграція досліджень, здійснюваних у наукових установах та університетах, запровадження цілісних наукових програм і масштабних дослідницьких проєктів, до яких на всіх етапах виконання залучатимуться представники наукових організацій та університетів із різних регіонів України, а також іноземні спеціалісти. При цьому однією з вирішальних передумов успішного створення єдиного освітньо-наукового комплексу є суттєве розширення університетської автономії і в академічному та дослідницькому, і в господарському плані, у тому числі в частині розпорядження коштами у межах науково-дослідної та інноваційної діяльності, комерціалізації результатів досліджень [21, с. 168].

У результаті здійснених досліджень, пошуку та аналізу економічних механізмів інноваційного розвитку сфери вищої освіти, що є дієвим чинником підвищення ефективності й удосконалення управління національним господарством, отримано низку теоретичних наукових результатів, виявлено об'єктивні закономірності, сформульовано висновки і практичні рекомендації [22].

Сутністю інноваційного розвитку сфери вищої освіти є суспільний системний техніко-економічний процес, що характеризується такими ознаками:

1. *Мета* – реформування сфери вищої освіти.

2. *Спрямування* – освітньо-наукова галузь гуманітарної сфери національного господарства, що включає в себе інноваційні ВНЗ, орієнтовані на університетську (академічну) підприємницьку діяльність.

3. Здійснення:

3.1. На основі:

– поширення академічного (університетського) підприємництва, інноваційних ВНЗ підприємницького типу;

– підвищення ролі інтелектуального підприємництва у сфері вищої освіти як чинника економічного зростання.

3.2. З використанням інноваційних економічних механізмів.

3.3. За необхідної умови громадської підтримки та сприятливої законодавчої бази для інноваційного академічного (університетського) підприємництва.

3.4. За наявності готового до підприємницької діяльності науково-педагогічного, інженерно-технічного персоналу і студентів.

При цьому інновації у сфері вищої освіти є комплексними і мають ознаки продукто-вих, технологічних, ринкових і організаційних.

Теоретичними засадами державно-скерованого інноваційного розвитку сфери вищої освіти є: економічна наука; теорія підприємництва та економічного розвитку; теорії інноваційного розвитку; теорія ринкової економіки; теорія державного управління; теорія державного управління економікою; міжнародна економіка; теорії гуманітарного розвитку і гуманітарної політики держави; теорія і практика вищої освіти; економіка вищої освіти; теорія «академічного капіталізму»; теорія «академічного (університетського) підприємництва» та теоретичне обґрунтування ролі інноваційних дослідницьких підприємницько-орієнтованих ВНЗ як прискорювачів економічного зростання.

Організаційно-методологічними засадами інноваційного розвитку сфери вищої освіти на основі широкого впровадження університетського підприємництва, як головного модератора інноваційних перетворень у гуманітарній сфері, є: державна політика у сфері інноваційного розвитку галузей ЄНГК, державні, регіональні та місцеві законодавчі акти та регуляторні нормативні документи щодо необхідності реформування системи вищої освіти і розвитку підприємництва (як складової усіх чотирьох секторів економіки країни); розвиток і впровадження інноваційних моделей підприємництва, у тому числі – університетського (академічного) підприємництва й надання прав ВНЗ і НДІ комерціалізувати результати НДДКР, що виконувалися за рахунок бюджетного фінансування; фінансове і податкове стимулювання розвитку університетського (академічного) підприємництва; визначення напрямів розвитку університетів і їхніх завдань у соціально-економічному розвитку країн, регіонів і місцевих громад; організаційно-методологічні рішення власників і колективів ВНЗ щодо участі в академічній підприємницькій діяльності; вплив суспільних чинників. Поєднання діяльності ВНЗ і наукових установ НАН України, галузевих НДІ та наукових лабораторій на основі об'єднання у навчально-науково-виробничі комплекси (технопарки) з утворенням науково-виробничих технополісів.

Концептуальними засадами інноваційного розвитку сфери вищої освіти є: концепція Г. Іцковица інноваційного розвитку суспільства за моделлю «потрійної спіралі», яку успішно використовують як у багатьох розвинених державах світу (США, Велика Британія, Канада, Австралія, Японія, ФРН, Швеція та багатьох інших країнах ЄС), так і в державах, що швидко розвиваються (КНР, Росія, Бразилія, деяких інших країнах Південної Америки тощо); концепція Б. Кларка щодо трансформаційного перетво-

рення звичайних університетів у інноваційні ВНЗ, орієнтовані на внутрішньо-університетську підприємницьку діяльність («підприємницькі університети»), дієвість якої підтверджено в системах вищої освіти багатьох країн різних континентів (Північна і Південна Америки, Західна Європа, Велика Британія, Австралія, Японія, Африка); «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року».

Практичними засадами (і необхідними умовами) інноваційного розвитку сфери вищої освіти є дієве університетське підприємництво як головний фактор інноваційних перетворень в освітньо-науковій діяльності суспільства, а також суспільний підприємницький менталітет і загальнодержавне визнання ролі ВНЗ в економічному, науково-технічному і соціальному розвитку країн; сприятливе законодавство щодо підтримки академічного підприємництва і комерціалізації результатів НДДКР; налаштованість (орієнтованість) і готовність колективів дослідницьких й інших типів ВНЗ до академічного підприємництва; наявність у керівників і співробітників ВНЗ підприємницького бачення, необхідних підприємницьких рис характеру, знань, умінь і навичок у сфері підприємницької діяльності; існування ринків попиту і пропозицій у сфері академічної (освітньої, наукової та інженерно-технічної) діяльності; наявність в університеті необхідних трансформаційних умов (за Б. Кларком), інноваційної політики та інноваційних відносини, а також корпоративної підприємницької культури; співпраця ВНЗ із промисловістю і бізнесом за дієвої підтримки урядів; економічна ефективність університетського (академічного) підприємництва; наявність диверсифікованих джерел фінансових надходжень до бюджету ВНЗ; інститут ендаументу; комерціалізація результатів НДДКР, трансфер нових і впровадження новітніх технологій, створення спін-офф і стартап компаній (малих підприємств) за безпосередньої участі співробітників, студентів і випускників ВНЗ.

Інноваційний розвиток сфери вищої освіти являє собою державно-скеровану структурну перебудову та здійснення якісно нових трансформаційних перетворень у галузі вищої освіти та науки в системі гуманітарної діяльності ЄНГК на основі дієвої активізації та стимулювання інноваційної діяльності в цій сфері.

Передумовами інноваційних змін у сфері вищої освіти є формування та розвиток університетського підприємництва під впливом світових глобалізаційних процесів трансформації суспільства; нових суспільних викликів щодо підвищення рівня освіченості трудових ресурсів і якості їхньої професійної кваліфікації у зв'язку із різким збільшенням обсягів знань і значним ускладненням виробничо-технологічних процесів; реформування систем вищої освіти та зміни парадигми підготовки фахівців відповідно до сучасних соціально-економічних потреб суспільства і ринкових вимог; зменшення обсягів бюджетного фінансування університетів, коледжів та інших типів ВНЗ; необхідності конкурентоспроможного фінансового забезпечення висококваліфікованих співробітників ВНЗ, статутної діяльності ВНЗ, виконання фундаментальних і прикладних НДДКР і розвитку матеріально-технічної бази та необхідної інфраструктури ВНЗ; поширення механізмів і засад ринкової економіки на гуманітарні сфери діяльності людства. Також передумовою таких змін є нова розширена роль університетів й інших типів ВНЗ і необхідність їхньої фінансової незалежності; підвищення суспільно-корисної ролі підприємництва і його поширення на всі сфери діяльності людства; покращення та розповсюдження підприємницької освіти тощо.

Головним завданням інноваційного розвитку сфери вищої освіти будь-якої країни слід вважати створення необхідних умов для безпосередньої цілеспрямованої організаційно-економічної, науково-освітньої та інженерно-технологічної діяльності, спрямованої на утворення суспільства знань з інноваційно-орієнтованим типом економіки держави.

Головними завданнями інноваційного академічного (університетського) підприємства є: продукування і капіталізація нових знань; якісне виконання НДДКР із подальшою ефективною комерціалізацією отриманих результатів; широке розповсюдження (трансфер) нових знань, результатів НДДКР і прогресивних технологій; розвиток інноваційної діяльності ВНЗ; розробка, реалізація концепцій і впровадження методів, технологій і прийомів інноваційного економічного і соціального розвитку місцевих громад, регіонів, країни; внесок у національне економічне зростання, національний ВВП і конкурентоспроможність економік країн; розвинення і розповсюдження нового типу підприємницької діяльності в інтелектуальній сфері — академічного підприємництва у ВНЗ; сприяння ефективному навчанню підприємців і розвитку підприємницької освіти; сприяння фінансовій самодостатності і незалежності ВНЗ, підвищенню рівня матеріального забезпечення професорсько-викладацького складу та інших співробітників ВНЗ.

Шляхами подальшого інноваційного розвитку сфери вищої освіти доцільно вважати впровадження інституту інноваційного академічного (університетського) підприємства; розвиток сектору орієнтованих на академічне підприємство прибуткових і неприбуткових (безприбуткових) ВНЗ за участю приватного капіталу; розвиток інституту ендаументу для фінансової підтримки орієнтованих на підприємство провідних дослідницьких ВНЗ; надання на законодавчому рівні повної автономії ВНЗ для самостійного вибору стратегій розвитку, напрямів статутної діяльності та досягнення фінансової незалежності; впровадження інституту державного (бюджетного) і приватного (незалежного) проектного фінансування у сфері вищої освіти, організація державної підтримки співпраці ВНЗ і промисловості (за моделлю «потрійної спіралі» Г. Іцковіца).

«Академічний капіталізм» і «університетське підприємство» можуть бути визначені як економічні категорії, що мають свої характерні, пов'язані з капіталізацією та комерціалізацією інтелектуальної продукції — нових знань, технологій, методів навчання — ознаки. «Академічний капіталізм» є новим економічно-соціальним середовищем, в якому опинилися наукові установи і системи вищої освіти й усі ВНЗ світу в кінці ХХ — на початку ХХІ століть, і яке включає в себе «університетське підприємство» як інтелектуальний тип підприємницької діяльності науковців, професорсько-викладацького складу, інженерів, технологів, конструкторів і студентів ВНЗ.

Уряди економічно розвинених країн світу, насамперед США, а також інших держав, послідовно підтримують академічне (університетське) підприємство, здійснюють політику, вироблену на початку 1980-х років і спрямовану на інтенсифікацію трансферу технологій та розвиток малого технологічного бізнесу. Про це свідчить дієвість законів цих країн стосовно мотивації і підтримки інноваційного підприємства у ВНЗ і науково-дослідних установах при виконання НДДКР і трансферу технологій на комерційній основі.

Зарубіжний досвід університетського підприємства свідчить, що залучені до академічного (університетського) підприємства ВНЗ економічно-розвинутих держав виконують у своїх країнах важливі соціально-економічні функції із пошуку, утворення

й розповсюдження нових знань (виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень); розповсюдження новітніх технологій для промисловості (бізнесу) та соціальних потреб; підготовки висококваліфікованих кадрів і збільшення людського капіталу та інтелекту нації; збереження академічної ідентичності ВНЗ і національної культурної спадщини; навчання підприємництва і підготовки підприємницьких кадрів для народного господарства; розвитку підприємництва як фактору місцевого, регіонального і національного економічного зростання, вирішення проблем самореалізації громадян та їхнього працевлаштування, протистояння фінансовим кризам; утворення соціальних мереж; збереження навколишнього середовища.

Доведеним фактом є вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання регіонів і країн у цілому. В цьому аспекті підприємницькі університети виконують важливу місію з підготовки підприємців і утворення підприємницького менталітету в сучасному суспільстві.

Для подальшого інноваційного реформування сфери вищої освіти та прискорення соціально-економічного розвитку України корисним має бути використання позитивного досвіду США з підтримки університетського підприємництва, ефективної комерціалізації результатів НДДКР, трансферу технологій, розширення й підвищення ефективності діяльності інноваційних підприємницьких ВНЗ. Українські ВНЗ можуть отримувати додаткові фінансові надходження за рахунок ефективного використання веб-технологій, дистанційного навчання і організації різноманітних форм дистанційної освіти.

Важливою для подальшого інноваційного розвитку є державно-скерована політика, що на законодавчому рівні закріплює та підтримує матеріальну зацікавленість усіх, хто є причетним до наукових розробок і впровадження результатів НДДКР, широкої комерціалізації результатів НДР, проектно-конструкторських розробок, прискорення трансферу технологій у власному виробництві та з метою їх широкого імпорту.

Для підвищення ефективності комерціалізації результатів НДДКР в Україні необхідно є державна законодавча підтримка патентно-ліцензійної діяльності та трансферу технологій вітчизняних ВНЗ і науково-дослідницьких інститутів (установ), утворення спеціалізованих загальноукраїнських і галузевих організацій із трансферу технологій, посилення мотивації науково-педагогічного персоналу до розробки інноваційних технологій, здійснення винаходів, патентування і ліцензування важливих для народного господарства результатів НДДКР.

Корисним для національних умов може бути використання позитивного досвіду застосування концепції і моделі «потрійної спіралі» Г. Іцковіца в країнах світу з метою можливого подальшого творчого застосування її в умовах українських реалій. При цьому необхідно брати до уваги існування в Україні Національної Академії наук, інших академічних установ, які також впливають на економічний і соціальний розвиток нашого суспільства.

Розроблені архітектури і концепції різноманітних моделей сучасних інноваційних підприємницьких університетів призначені для проектування навчальних, дослідницьких (науково-дослідницьких) та інших підприємницько-налаштованих закладів і установ будь-якого типу. Так, модель показників підприємницької діяльності ВНЗ ілюструє та дозволяє обчислити основні кількісні, а також проаналізувати якісні показники діяльності підприємницько-налаштованого дослідницького ВНЗ.

Модифікована модель інфраструктури розвитку і підтримки інноваційних проєктів у дослідницькому підприємницько-орієнтованому ВНЗ призначена для використання в інноваційній підприємницькій діяльності ВНЗ, а моделі структур формалізованих показників очікуваного нового (поточного щорічного) народногосподарського ефекту та довготермінового (за декілька років) народногосподарського ефекту від результатів інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки призначені для планування, обчислення та оцінки показників соціального, науково-технічного та економічного ефекту.

Для системного виявлення, аналізу та формування комплексу науково-теоретичних засад, методології та організації інноваційної діяльності у сфері вищої освіти і науки доцільно створити новий науковий напрям науки — інноватику вищої освіти (інноватику вищої школи).

Таким чином, у дослідженні доведено позитивний вплив академічного (університетського) підприємництва на соціально-економічний розвиток країн. В умовах України підприємство у галузі вищої освіти і науки може сприяти інноваційним перетворенням освітньо-наукової сфери і, як результат, прискорювати соціально-економічне зростання держави.

Наведені результати можуть бути використані для розробки державної і галузевої політики щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти і науки, концепції і реальних заходів з підтримки інтелектуального академічного підприємництва і підприємницьких ВНЗ в Україні, передусім — дослідницьких університетів; для розробки нормативно-правової бази з організації комерційного використання ВНЗ і науковими установами результатів НДДКР, що фінансувалися за рахунок державного бюджету України; для формування низки державних і галузевих заходів із подальшого поширення підприємницької освіти, підвищення ефективності підготовки підприємців, якомога більшого залучення працездатного населення до самостійного підприємництва у виробничо-технологічних сферах з метою формування і підвищення ролі вторинної економіки в Україні; при подальшому вивченні і застосуванні в національних умовах концепції і моделі «потрійної спіралі» Г. Іцковіца з інноваційного розвитку України за умови ефективної співпраці тріади «університети — промисловість — держава»; при підготовці курсів лекцій, матеріалів для семінарських і практичних занять, а також — навчально-методичних розробок із підприємництва, інноваційного підприємництва, державного управління національним господарством; слугувати базою для подальшого вивчення проблем академічного підприємництва і організаційно-економічних засад функціонування підприємницьких ВНЗ в умовах соціально-економічного розвитку держави.

Для подальших розвідок запропоновано детальне вивчення особливостей концепції «потрійної спіралі» з метою її подальшого використання в національних умовах; аналіз ефективності інноваційного розвитку сфери вищої освіти; дослідження можливостей, шляхів і принципів впровадження університетського (академічного) підприємства в Україні.

1. *Hackett E.J.* Science as a Vocation in the 1990s: The Changing Organizational Culture of Science / *E.J. Hackett* // *The Journal of Higher Education*. — 1990. — Vol. 61. — No. 3. — P. 241–279; 2. *Slaughter S.* Academic capitalism. Politics, Policies, and the Entrepreneurial University / *S. Slaughter, L. Leslie*. — Baltimore, MA, U.S.A.: The John Hopkins University Press, 1997. — 276 p.; 3. *Slaughter S.* Academic Capitalism and the New Economy. Markets, State and

- Higher Education / S. Slaughter, G. Rhoades. – U.S.A.: The Johns Hopkins University Press, 2009. – 384 p.; 4. *Burton R. Clark* Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation (Issues in Higher Education) / Wagon Lane, Bingley BD16 1WA. – U.K.: Emerald Group Publishing Limited. Howard House, 2008. – 164 p.; 5. *Marginson. S.* The enterprise university: power, governance, and reinvention in Australia / S. Marginson., M. Considine. – U.K.: Cambridge University Press, 2000. – 272 p.; 6. Cambridge Enterprise commercialising University science. University of Cambridge, U.K. [electronic resource]. – Mode of access: www.enterprise.cam.ac.uk. – Date of appeal: 03.05.2015; 7. Cambridge Enterprise of University of Cambridge [electronic resource]. – Mode of access: www.enterprise.cam.ac.uk, enquiries@enterprise.cam.ac.uk – Date of appeal: 01.04.2015; 8. *Etzkowitz H.* The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action / H. Etzkowitz. – New York & London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2008. – 164 p.; 9. *Etzkowitz H.* Entrepreneurial Scientists and Entrepreneurial Universities in American Academic Science / H. Etzkowitz. – Minerva, 1983. – Vol. 21. – Is. 2–3. – P. 198–233; 10. *Etzkowitz H.* Research groups as «quasi firms»: the invention of the entrepreneurial university / H. Etzkowitz. – Research Policy, 2003. – Vol. 32. – Is. 1. – P. 109–121; 11. *Etzkowitz H.* The evolution of the Entrepreneurial University / H. Etzkowitz // International Journal of Technology and Globalization. – 2004. – Vol. 1. – No. 1. – P. 64–77; 12. *Ицкович Г.* Тройная спираль. Университеты – предприятия – государство. Инновации в действии: монография / Г. Ицкович; пер. с англ. под ред. А.Ф. Уварова. – Томск: Изд-во Том. гос. ун-та систем упр. и радиоэлектроники, 2010. – 237 с.; 13. *Кларк Б.Р.* Поддержка изменений в университетах. Преемственность кейс-стади и концепций / Б.Р. Кларк; пер. с англ. Е. Стлпкиной; Нац. Исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 312 с.; 14. *Кларк Б.Р.* Система высшего образования: академическая организация в кросс-национальной перспективе / Б.Р. Кларк; пер. с англ. А. Смирнова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 360 с.; 15. *Кларк Б.Р.* Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации / Б.Р. Кларк; пер. с англ. А. Смирнова. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 240 с.; 16. International handbook on the economics of education / Edited by Geraint Johnes, Jill Johnes. – Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Ltd., 2004. – 860 p.; 17. *Lester R.K.* Universities, Innovation, and the Competitiveness of Local Economies: A Summary Report from the Local Innovation Systems Project – Phase I [electronic resource] / R.K. Lester; MIT IPC Working Paper IPC-05-010, December 2005. – 33 p. – Mode of access: <http://web.mit.edu/lis/papers.html>. – Date of appeal: 11.04.2015; 18. Staying on Top: The challenge of sustaining world-class higher education in the UK [electronic resource] / Russell Group Papers. – 2010. – Iss. 2. – 52 p. – Mode of access: <http://www.russellgroup.ac.uk/uploads/Staying-on-Top-The-challenge-of-sustaining-world-class-higher-education-in-the-UK.pdf>. – Date of appeal: 01.04.2015; 19. The Competitiveness and Innovative Capacity of the United States [electronic resource] / Prepared by the U.S. Department of Commerce in consultation with the National Economic Council. – January 2012. – 160 p. – Mode of access: http://www.commerce.gov/sites/default/files/documents/2012/january/competes_010511_0.pdf. – Date of appeal: 01.04.2015; 20. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.; 21. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.; 22. Романовський О.О. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / О.О. Романовський. – К., 2013. – 530 с.